

Prester som kilder til et annet Norge

Gina Dahl. 2023. *Prestene forteller: Kirkeliv i Norge 1750–1850*. Bergen: Kapabel forlag, 336 sider.

AV INGE ANDERSLAND

Med boken *Prestene forteller: Kirkeliv i Norge 1750–1850* tar religions- og kristendomshistoriker Gina Dahl oss med til et fremmed Norge, som likevel ikke er så langt unna. Tett på kildematerialet maler hun frem hvordan mennesker i Norge levde og døde i forhandling med religiøs og statlig makt. Med på kjøpet får vi et bredt spekter av konkrete glimt inn i noe som er både nært og fjernt. I Norge anno 2024 bæres fremdeles omtrent halvparten av barna til dåp i samme kirkesamfunn som dominerte samfunnet i perioden hun skriver om, og kirkene rundt om i landet utgjør viktige referansepunkt i det norske samfunnet. Kontrastene blir likevel store når Dahl viser frem det Norge som var i perioden 1750–1850 – med prestene som kilder.

Gina Dahl jobber som førstebibliotekar ved Universitetet i Bergen. Hun er religionsviter (dr. art.) og har publisert en rekke bøker og artikler hvor hun bruker historisk kildemateriale til å utforske tidligere tiders vev av religiøse, politiske, økonomiske og sosiale forhold.

Boken består av et viktig innledningskapittel og åtte tematiske kapitler som har hver sin unike inngang til kirkeliv i Norge i den aktuelle perioden, i tillegg til navne- og stedsregister. I innledningskapitlet presenterer Dahl perioden fra 1750-1850 som en overgangstid i Norges historie. Hun gir også en innføring i hva presterollen kunne bestå av i denne tiden, og om kirkebøkene og de andre kildene hun har bygget på.

De tematiske kapitlene er ganske ulikt bygget opp. Noen av dem tar utgangspunkt i konkrete personer eller hendelser, og bruker dem som case-studier for å utforske mer generell tematikk. Andre tar utgangspunkt i funksjoner eller ritualer, og viser hvordan kirkelivet knyttet seg til vanlige menneskers liv gjennom en rekke tråder og koblinger.

Som eksempel vil jeg trekke frem kapittel 2, hvor Dahl tar utgangspunkt i innvielsen av Trysil kirke 11. januar 1750. Det er ikke mange linjene som står i ministerialboken om det som skjedde, men gjennom sin dype kjennskap til konteksten som hendelsen står i, klarer Dahl å skrive frem en detaljert skildring av hvordan denne dagen kan ha vært. Samtidig fyller hun kapitlet med detaljerte innblikk i hvordan gudstjenestelivet kan ha vært andre steder i Norge på samme tid. For meg skaper dette helt nye bilder av hvordan geistlige embetsmenn stadig stod i en forhandling med vanlige folk om hva som var realistiske forventninger til god kirkelig oppførsel. Dahl levedegjør et helt persongalleri av sogneprester, biskoper og kapellaner som med større eller mindre hell klarer å drive kirke i det langstragte og tynt befolkede Norge.

Boken er gjennomgående rikt illustrert med fotografier, stikk, malerier og bilder av kildematerialet. Det må ligge en stor innsats bak arbeidet med å hente frem alle disse illustrasjonene. Forfatteren klarer å mobilere en imponerende grafisk rikdom fra samlinger som Manuskript- og librarsamlingen ved Universitetsbiblioteket i Bergen og billedsamlingen fra samme sted. I tillegg viser hun at Wikipedia Commons også er en samling å regne med når gamle Norge skal vises frem. Det må også sies at Dahls grundige kildereferanser på bildene lokker leseren stadig lenger inn i et rikt landskap av historiske verk.

Samlet sett gir denne boken en detaljrik innføring i noen sentrale dimensjoner ved et Norge som en gang var. Den demonstrerer også hvor viktig det er at historisk arbeid gjøres av fagfolk som kan håndtere religion som tema. Jeg vil også trekke frem Dahls nøkterne stil, og den ærlige bruken av kildene. Her dekkes det ikke over hull med fargerik fiksjon. I stedet kommer forfatteren med godt begrunnede antagelser eller mulige spekulasjoner. Det virker troverdig og viser også frem hvordan vi kan nærme oss fortiden gjennom hardt og grundig kildearbeid.

For en som har jobbet mest med skolens historie i denne perioden, har de første vel 100 årene siden innføringen av obligatorisk konfirmasjon i 1736 gjerne vært fremstilt som en stabil og «stille» periode. Dahls bok utfordrer og utfyller dette bildet, og gjør det mulig både å undervise og utforske perioden gjennom konkrete historier og sterke skjebner.

Vekslingen mellom det kjente og ukjente, fremmede og nære, som følger meg gjennom lesingen av boken bidrar også til en konkret form for historisk bevissthet. Som alltid fører oppriktige møter med historisk stoff til at man kan se dagens virkelighet på nye måter. For min del vil jeg også si at boken avslører forenklede forestillinger

om kirkelivet i gamle dager, og erstatter det med et mer dynamisk bilde av mennesker som manøvrerte på gjenkjennbare måter i det de stod i.

Som leser opplever jeg at boken krever noe velvilje i lesingen. Den tematiske organiseringen av stoffet fører til brå overganger mellom kapitlene, og noen ganger kan karakterer som har spilt en viktig rolle i forrige kapittel plutselig dukke opp i neste, uten at kapitlene i særlig stor grad snakker med hverandre. Jeg strever også noen ganger med å holde oversikt over alle de ulike stedene som Dahl henter frem kilder fra.

Den samme utfordringen gjør seg gjeldende i bokens fagspråk. Jeg har inntrykk av at Dahl har jobbet hardt for å forklare og tilgjengeliggjøre stoffet for så mange som mulig. Jeg må likevel noen ganger kjempe for å henge med når 1700-tallets ulike institusjoner og yrker spilles ut på rekke og rad. Kanskje boken hadde tjent på en egen ordliste? Det må også ha vært krevende å vurdere hvor mye av detaljene i kildene som skulle få bli med i hvert kapittel. Dahl håndterer detaljrikdommen svært godt, men som leser opplevde jeg at detaljene noen ganger gikk utover den litterære flyten i fremstillingen.

Jeg er ikke historiker og kan ikke vurdere bokens funn og konklusjoner. Likevel er jeg historisk interessert, og har ofte et ønske om å utvide og konkretisere den historiske horisonten i arbeidet jeg ellers gjør, for eksempel med KRLE-faget i grunnskolelærerutdanningen. Denne boken åpner nye dører til spennende, artige og rørende aspekter ved et Norge jeg ikke kjente. Det er gjort på en måte som gjør det lett å invitere med seg studenter og elever til å se på tematikken sammen – og på den måten styrke den historiske dimensjonen ved skole og lærerutdanning.

Jeg er imponert over og takknemlig for innsatsen som ligger bak, og anbefaler gjerne boken til alle som ønsker å la prestene fortelle dem noe om hvordan det har vært før i dette landet.